

motiva externa quæ ad poenitentiam excitent, Deum statim pulsare cor, nec deesse unquam homini in tali opportunitate, quin ita illum excitet. Ratio est, quia tunc illud auxilium est valde necessarium ad salutem; Deus autem in rebus adeo necessariis non deest, ut ex testimoniis Scripturæ cap. 2 allegatis, in quibus Deus sufficiens auxilium omnibus promittit, colligitur. Et hoc a fortiori confirmabitur ex his quæ capite sequenti dicemus. At vero, extra hunc necessitatis articulum, excitatio actualis non est ita necessaria ad salutem, et ideo, si per causas externas et ordinarias gratiæ non inchoatur, non est cur dicamus a Deo magis hoc tempore quam illo dari: unde cum non semper, sed sæpe illam tribuat, dicendum videtur hoc facere pro arbitrio suo. Credibile autem est in omni opportunitate bene ac pie operandi, non deesse homini hoc auxilium. Nam, ut dixit Hieronymus, epist. 138 ad Cyprian., parum ab initio: *Deus ita condidit hominem liberi arbitrii, ut suam per singula opera gratiam ei non negaret.*

10. *Respicit sæpe Deus ad bona opera peccatoris facta ab ipso per priorem gratiam.* — Possumus denique addere, licet Deus hanc gratiam conferat beneplacito suo, nihilominus sæpe respicere ad bona opera per priorem gratiam facta, ut ad dispositiones peccatoris, quia orantem vel facientem eleemosynam frequentius Deus excitat ad poenitentiam per internas inspirationes, quam eum qui talia opera negligit. Nam in hoc sensu dicitur eleemosyna remittere peccata. Et idem est de remissione injuriarum, et de aliis operibus similibus. Neque in hoc est periculum Semipelagiani erroris, quia agimus de homine fideli qui, per fidem bene operando, potest impetrare ulteriora auxilia. Unde necesse est ut illudmet opus quo se disponit ad tale auxilium, vel illud impetrat, sit aliquo modo ex fide, juxta dicta superius libro 2, ex quo etiam fit ut ad tale opus præcedat alia prior gratia excitans fidem ipsam, et per fidem voluntatem ad eleemosynam, vel aliud simile opus faciendum, quod satis est ut per tale opus possit peccator impetrare excitationem mere internam proxime sufficientem ad poenitentiam, dandam etiam eo tempore in quo non est simpliciter necessaria ad salutem æternam. Hoc ergo modo potest talis actualis gratia obtineri, quamvis semper determinatio temporis et momenti in particulari, ad talem gratiam præbendam, per liberam Dei voluntatem facienda sit, quia non est

necesse ut detur statim ac homo bonum opus facit, nec aliud certum tempus potest ex vi meriti seu impetrationis hominis designari.

11. *Solvuntur objectiones factæ.* — *Responsio ad locos sacræ Scripturæ.* — Ex quibus facile ad objectiones factas contra priorem assertionem potest responderi. Cum enim infertur hominem, in eo momento in quo actu non excitatur ad poenitentiam, non posse converti, distinguendum est de poenitentia proxima et remota. Concedo ergo non posse proxime, quia non habet in se auxilium dans posse, ut recte ibi probatur. Neque hoc est inconveniens, sed necessarium, considerata conditione humanæ naturæ. Nam homo, cum dormit, non potest proxime poenitere, neque etiam cum actu est nimis intentus aliis rebus et negotiis; nihilominus tamen semper et quolibet tempore hujus vitæ potest homo poenitentiam agere, et cum fructu converti, saltem potestate remota, quia semper est in statu viæ, et consequenter est capax obtinendi salutem. Hæc autem potestas, licet aliquibus temporibus vel momentis remota sit, temporibus opportunis fit proxima, et semper ex parte Dei est paratum proximum auxilium modo explicato: et hoc satis est ut peccator, quandiu est in via, possit salvari. Unde ad loca Scripturæ respondetur in eis præcipue promitti remissionem peccati agenti poenitentiam: supponunt autem potestatem agendi poenitentiam dicto modo. Et ob eandem causam, monentur peccatores ne differant poenitentiam, respectu eorum temporum et opportunitatum in quibus ad illam vocantur; ideo enim dicitur: *Hodie si vocem ejus audieritis, etc.*, et illi reprehenduntur qui vocati resistunt: *Vocavi, et renuistis*, Proverb. 1. Ad cap. *Firmiter* responsum est.

12. *Respondetur ad Concilium Senonense.* — Ad ultimam, negatur sequela, quia homo non constituitur extra statum salutis, quoties actu non excitatur, quia semper est in statu in quo possunt causæ occurrere, per quas Deus solet excitare, et semper est capax internarum excitationum Dei. Ad illam vero replicam de ultima excitatione, respondeo solum inde concludi hominem illum in eo statu fore damnandum, quia non est acturus poenitentiam, unde fit ut, ex hypothesi quod illa excitatio erit ultima, et illi resisterit, non possit salvari. Ex quo ulterius sequitur ut, licet ille peccaverit peccato impoenitentiae, non consentiendo illi ultimæ excitationi, nihilominus illa transacta jam non committit novum impoenitentiae pecca-

tum, quia nec advertit, nec ita excitatur ut convertere possit. Ex his vero non fit illum hominem etiam pro illo tempore esse extra statum salutis, quia ex vi status est capax remissionis peccati, si poenitentiam agat; quod autem illam non sit acturus, est per accidens, et ex ejus negligentia, vel malitia. Unde simpliciter loquendo etiam posset in eo brevi tempore homo ille poenitentiam agere, ex vi generalis providentiæ gratiæ. Nam licet futurum sit ut amplius non excitetur per generales causas, seu media gratiæ, id est accidentarium et contingens, et non provenit ex reprobatione, seu ordinatione divina positiva (ut sic dicam), sed ex præscientia et permissione. Prævidit enim Deus post illam excitationem non fuisse illum hominem excitandum per aliqua ordinaria media existentia in Ecclesia, et permisit sine nova excitatione mori: noluitque amplius illum interius excitare, quia satis illi providit excitando illum in illo articulo necessitatis, et tempore satis morti vicino. Ad ultimum ex Concilio Senonense, respondetur Concilium locutum fuisse eodem modo quo Scriptura quam allegat: nam Deus semper est ad ostium cordis paratus ad pulsandum, non tamen continue pulsatur, sed temporibus opportunis, idque satis est ut gratiæ necessitas usui libertatis non repugnet, ut infra dicitur.

13. *An aliqui fideles propter sua peccata auxilio sufficienti destituantur.* — Alia dubitatio circa propositam generalem regulam est, utrum ab illa regula exceptio aliqua fiat, vel admittenda sit, quod est quærere an aliqui homines, etiam ex fidelibus, propter gravissima peccata interdum deserantur a Deo pro aliquo hujus vitæ tempore, ita ut sine auxilio sufficienti relinquuntur. De hoc vero puncto disputavi in quarto tomo Poenit., disp. 8, et fere nihil occurrit addendum; ibi enim annotavi duobus modis posse hanc exceptionem intelligi. Primo, ex parte ipsorum criminum, seu peccatorum, ita ut sint aliqua irremissibilia, vel multitudo aliqua peccatorum certa, quæ, ex lege Dei, puniantur hac poena privationis auxilii in hac vita, et in hoc sensu ostendi esse certissimum non esse talem exceptionem admittendam, et nonnulla Scripturæ loca subobscura declaravi. Alio modo potest intelligi exceptio ex parte personarum, quia potest Deus aliquos ita punire, et dubium est an interdum faciat, et sic diximus rem non esse tam certam, nihilominus veram omnino esse sententiam quæ talem exceptionem non admittit, quam capite sequenti confirmabimus, ubi ostende-

mus etiam infideles non relinqui a Deo in hac vita, sine sufficiente auxilio gratiæ ut converti possent; ergo multo minus relinquet fideles, quantumvis iniquos et peccatores, sine sufficiente auxilio.

14. *Assertio negans probatur.* — Dicendum ergo est nullam esse admittendam exceptionem a generali regula posita, quia cum illa regula et voluntas Dei tot modis sit nobis in Scriptura tradita, et per Ecclesiam declarata, non licet nobis aliquem hominem ab illa excipere, nisi per eandem Scripturam vel Ecclesiam æque de exceptione constet, vel ratione convincatur; sed nullo ex his modis talis exceptio, ut ex dicendis in capite sequenti patebit, ostendi potest: ergo. Ratione item declaratur, quia auxilium sufficiens aut est ad non peccandum iterum, vel ad resurgendum a peccato commisso: neutro autem modo negatur peccatori in hac vita auxilium sufficiens: ergo. Minor quoad priorem partem, de peccatis futuris, declaratur in hunc modum. Quia sermo esse potest de auxilio sufficiente ad vitanda singula peccata in particulari, seu servandum præceptum in omni occasione particulari, in qua ejus obligatio occurrat: vel est sermo de perseverantia longi temporis in observatione præceptorum sine lapsu. Priori modo non destituitur fidelis auxilio sufficiente in aliqua certa ac definita occasione peccandi vel servandi præceptum obligans, quia vel sine illo auxilio potest vitari hic et nunc peccatum, et servari præceptum, ut contingere potest in peccato contra solam legem naturalem, non urgente gravi tentatione, et tunc licet negetur auxilium speciale, non negatur necessarium, sed abundans, et ideo non tantum peccatori, sed etiam justo potest interdum non dari, quia tunc auxilium (ut ita dicam) generale est sufficiens, et hoc non negatur. Vel illud auxilium gratiæ est simpliciter necessarium propter tentationem urgentem, vel quia præceptum est supernaturale; et tunc si negaretur auxilium sufficiens in certa et determinata occasione, homo non servans præceptum non peccaret; quia sine sufficienti auxilio non potest; qui autem non facit quod non potest, non peccat; quod maxime verum est, quando absolute non potest in particulari actu et occasione, ut in lib. 2 late dictum est. At vero nullus peccator excusatur ab observatione præcepti, vel a culpa in transgressione ejus, propter priora peccata, neque propter obdurationem suam; nec potest vere dicere: *Per Deum abest*;

ergo non omnino privatur auxilio sufficiente. Denique talis peccator, cum habeat fidem, potest per illam orare, et ad hoc sufficienter excitatur ipsamet tentatione et periculo; si autem oret sicut oportet, non denegabitur auxilium; ergo.

15. Si autem sit sermo de auxilio ad non peccandum diu, quia ad hoc est necessaria gratia sanctificans, auxilium sufficiens ad justificationem erit consequenter, saltem remote, sufficiens ad non peccandum postea quovis tempore, juxta dicta capite præcedenti, et illud satis est. Jam ergo probatur nemini fideli negari auxilium sufficiens ad resurgendum a peccato, quando hic vivit, quia etiam ille peccat quoties debito tempore non servat pœnitentiæ præceptum quo obligatur, nec enim propter peccata præcedentia excusatur; idemque de præcepto amandi Deum super omnia: si autem talia præcepta servet, justificabitur. Item semper potest orare per fidem quam habet, et redit argumentum factum. Ab his autem obligationibus nemo excipitur; ergo nec a regula habendi auxilium sufficiens fidelis aliquis excipiendus est.

16. *Instatur contra, ex sancto Paulo, Rom. 2.*—*Instantiæ respondetur.*—Dicunt aliqui tali homini non dari auxilium sufficiens, etiam pro illo tempore, et nihilominus imputari ei peccatum quod tunc committit, quia propter peccata præcedentia illi denegatur tale auxilium, juxta illud Pauli ad Rom. 2: *Propter quod tradidit illos Deus in reprobum sensum, ut faciant ea quæ non conveniunt.* Imo addunt aliqui, etiamsi per totam vitam denegentur homini talia auxilia, imputari illi omnia sequentia peccata, quia propter peccatum originale denegantur. Sed hoc nullo modo sustineri potest, quia si homo, eo tempore et momento quo transgreditur præceptum, non habet libertatem, nec potestatem ad vitandum actum, erit quasi materialis transgressio, et non imputabitur ei ad novam culpam, et consequenter nec ad novam pœnam coram Deo, ut est certa doctrina; at Paulus dicit de tali homine quod thesaurizat sibi iram; ergo de novo committit culpam; ergo non imputatur tantum ratione præcedentis culpæ. Accedit quod effectus secutus ex priori culpa, si nullo modo fuit prævisus, nec moraliter prævideri potuit, etiam in priori culpa non imputatur, quia non est voluntarius: in præsentem autem talis effectus non est prævisus in præcedenti culpa, et maxime in originali; ergo nullo modo imputatur, si in tempore, quo fit delictum, deest

auxilium quo possit vitari; ergo necessario fatendum est in illa opportunitate non negari. Et hæc est expressa sententia Augustini, l. 3 de Liber. arbit., capit. 18, 19 et 22; contra Faustum, cap. 44 et 45; contra Julian. cap. 5, et lib. de Nat. et grat., cap. 67.

17. *Alteri instantiæ respondetur.*—Dicebat hæc ad summum procedere de fideli, quando in fide perseverat: fieri autem posse ut propter multiplicationem peccatorum ita derelinquatur, ut fidem amittat, et ita omni auxilio sufficienti privetur. Respondeo: vel talis homo consideratur priusquam amittat fidem, vel postquam amisit illam; in hoc posteriori tempore, jam inter infideles numeratur, de quibus capite sequenti dicemus. In priori autem tempore, nunquam privatur auxilio sufficienti ad conservandam fidem, quantumvis alia peccata multiplicet fidei non contraria; quod patet ratione facta, quia non privatur auxilio ad vitanda alia peccata in particulari; ergo nec ad vitandum peccatum contrarium fidei; alias, sentiendo contra fidem, vel illam negando, non peccaret, et consequenter nec fidem amitteret; nam fides semel habita non amittitur in hac vita sine culpa illi contraria. Ergo fidelis peccator nunquam privatur auxilio sufficienti ad resurgendum a peccato. Hæc autem intelligenda sunt in auxilio sufficienti communi et ordinario; nam extraordinariis auxiliis sæpe privantur peccatores propter peccata sua, ut capite sequenti dicam. Unde fit ut sæpe moraliter resurgere non possint propter nimiam difficultatem ex prava illorum dispositione subortam; quia commune auxilium, licet in rigore sufficiat ad opus, moralem tamen difficultatem non aufert, quæ interdum vocatur impossibilitas, vel moraliter, vel secundum Dei præscientiam, et quia in illa difficultate et impossibilitate sæpe derelinquuntur a Deo, ideo dicuntur in Scriptura deserti et obdurati, ut in capite sequenti generalius dicemus. Quædam vero Augustini loca difficilia, quia omnibus statibus peccatorum communia esse possunt, in capite ultimo hujus libri tractabuntur.

CAPUT XI.

QUOMODO INFIDELIBUS DETUR AUXILIUM SUFFICIENTER AD FIDEM ET SALUTEM.

1. *Sub illis omnibus quos Deus salvare voluit, infideles comprehenduntur.*—*Probat ex Scriptura.*—*Item ex sanctis Patribus, Au-*

gustino, Gregorio Nazianzeno, Ambrosio, etc.—Supponimus generalem regulam, cap. 8 constitutam, etiam in omnibus adultis et infidelibus locum habere, quia illi etiam sub illis omnibus, quos Deus salvare voluit, sub illisque omnibus pro quibus Paulus orare obsecrabat, comprehenduntur. Imo principes et reges, pro quibus in particulari orationem postulabat, eo tempore infideles erant; et præterea Scripturæ locutiones sæpe sunt ita universales, ut omnes comprehendant, ut Joan. 1: *Illuminat omnem hominem*; Apocalyps. 3: *Ecce sto ad ostium, et pulso, si quis, etc.*; et huc etiam spectat generalis vocatio Christi, Matth. 11: *Venite ad me omnes, etc.*; interdum vero loquitur specialiter de impiis et infidelibus. Et Paulus, Act. 14, cum dixisset Deum reliquisse gentes ingredi vias suas, statim conatus ostendere non fuisse relictas sine sufficienti auxilio. Et hoc etiam supponit ad Romanos 1, cum dixit gentes fuisse inexcusabiles. Item Isai. 65: *Expandi manus meas ad populum non credentem et contradicentem.* Et hoc etiam probat universalitas redemptionis Christi, juxta illud 1 Cor. 5: *Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi*, nam in mundo etiam infideles comprehenduntur, et ideo ipse præcepit Apostolis: *Euntes in mundum universum, prædicate Evangelium omni creaturæ*, quia omnibus sine exceptione media salutis præparabat. Et ad eundem modum loquuntur de generali largitione gratiæ quantum est ex parte Dei, Patres quos partim in dicto lib. 4 de Prædest., c. 4, allegavi, partim in superioribus ostendendo dari reprobis auxilium vere sufficiens; quibus addi possunt Dionysius, c. 9 de Cœlest. Hierarch., dicens radium divini luminis paratum semper esse, et omnibus patere ad participandum, et ad cæcitatem erroris expellendam. Et Nazianzenus, qui, orat. 21 de Laudib. Athanas., in principio, Deum confert soli qui mundum illuminat universum; quam comparisonem eleganter etiam ponderat Ambrosius, serm. 8 in Psal. 118; et August., l. 1 de Gen. contra Mar., cap. 3, et lib. 1 Retract., cap. 10; Cyrillus etiam et Chrysostomus in Joannem ita exponunt verba illa: *Illuminat omnem hominem, etc.* Chrysostomus item, homil. 26 ad Hebr., Deum dicit paratum esse ad omnes juvandos, et idem habet late Prosper, fere toto libro 2 de Vocat. gent., præsertim cap. 25, 26 et ult.; denique rationes supra factæ cap. 8 hoc confirmant.

2. *Infidelium ordines tres distinguere possunt.*—*Lapsi a fide gratiam sufficientem receperunt.*

—*Item illi quibus fides sufficienter est prædicata, sed surdis.*—Hæc igitur veritate supposita, quærimus quomodo hæc sufficiens gratia omnibus infidelibus conferatur. Possumus autem infideles in tres ordines distinguere; quidam sunt quibus non solum prædicata fuit fides, sed etiam interdum donata; ab illa tamen postea per apostasiam et hæresim ceciderunt. Alii quibus fides prædicata sufficienter est, illam tamen amplecti noluerunt. Alii, qui vel nihil de evangelica fide audierunt, vel certe nunquam fuit illis sufficienter proposita. De primis facilis est responsio; dicendum est enim hujusmodi homines, antequam fidem perderent, ita recepisse auxilium sufficiens ad perseverandum in fide, sicut accipiunt justum auxilium sufficiens ad perseverandum in gratia, licet postea illam amittant. Itemque dicimus, si tantum fidem mortuam habuerunt, ita accepisse auxilium sufficiens ad comparandam vitam ejus, seu charitatem et justitiam, sicut alii peccatores, qui semper in fide perseverant, illud accipiunt. Et eadem proportionalis ratio et omnia ibi dicta possunt hic facile applicari, neque in hoc est nova difficultas. Postquam autem isti facti sunt infideles, credendum est non omnino privari auxilio sufficienti, ut recipiscant, juxta proxime dicta in capite præcedenti, quia semper manent viatores, et resurgere possunt. Quia vero initium justificationis a fide sumendum est, et illi fide carent, auxilium sufficiens eorum incipit a vocatione ad relinquendum errorem, et ad veram fidem redeundum. Hanc vero vocationem recipere credendum est temporibus opportunis (sicuti diximus de vocatione ad pœnitentiam), quando occurrit aliquid quod memoriam antiquæ fidei et prioris lapsus excitet, vel quando necessitas confitendi, aut exercendi fidem, occurrit, vel aliis similibus, præter alias occasiones quas Deus, pro sua liberali gratia, ad hujusmodi homines excitandos observat, vel procurat. Addo insuper, præter vocationem ad fidem, posse illis dari auxilia ad aliqua opera bona, ut in sequenti membro dicam; est enim quoad hoc eadem ratio. De secundo item genere infidelium, qui non ignorant inculpabiliter Evangelium, quia illis sufficienter propositum est, non est explicatu difficile, quando et quomodo datur eis auxilium sufficiens ad salutem. Nam in illis etiam primum auxilium necessarium est ad credendum; hoc autem illis datum est, quando illis fuit proposita fides; quia, ut diximus, Deus non negat internam vocationem, quan-